10ph_COLOR_290810_@ 28-08-10 11:48 ™ÂÏ›‰·1

Με την Αντιγόνη Σολομωνίδου Δρουσιώτου
Email: antigoni.drousiotou@philelftheros.com

Ποτέ ξανά αγνοούμενοι - ποτέ ξανά πόλεμος

ΞΕΝΟΦΩΝ ΚΑΛΛΗΣ: *Τ' ανθρωπιστικά θέματα θα πρέπει να επιλύονται αμέσως για να μην πολιτικοποιούνται*

Οι απαντήσεις για μια ομάδα αγνοουμένων ήταν στο σπίτι μας, δίπλα μας και εμείς τις αναζητούσαμε στα βάθη της Ανατολής, καταγγέλλει με πικρία και θυμό ο βοηθός εκπροσώπου της ελληνοκυπριακής πλευράς στη Διερευνητική Επιτροπή για τους Αγνοουμένους, Ξενοφών Καλλής.
Αποκαλύπτει πως γύρω από τα ανθρωπιστικά θέματα δημιουργείται και μια βιομηχανία πληροφοριών, υποσχέσεων, ελπίδας και εκμετάλλευσης και δηλώνει πως το πιο κοινό που έχουμε με τους Τουρκοκύπριους είναι το πώς χειριστήκαμε τα ανθρωπιστικά θέματα.

Η πιο τραγική πτυχή του Κυπριακού είναι οι οικογένειες των αγνοουμένων. Το σλόγκαν αυτό εμένα δεν με αγγίζει. Τραγική πτυχή δεν είναι του Κυπριακού, αλλά για τις ίδιες τις οικογένειες που έχασαν τους δικούς τους και αναζητούν για τόσα χρόνια τεκμηριωμένες απαντήσεις. Αυτές βιώνουν καθημερινά το μαρτύριο της αγωνίας και της αβεβαιότητας.

Δεν ήταν ποτέ 1619 οι αγνοούμενοι μια που για κάποια άτομα υπήρχαν πληροφορίες ότι είχαν σκοτωθεί; Σε κάθε περιοχή του κόσμου υπάρχει μια τάση πολιτικοποίησης ανθρωπιστικών θεμάτων. Δεν μπορείς να αναζητάς απαντήσεις για ζωές εδώ και μισό αιώνα. Εδώ υπάρχει ένα τεράστιο έγκλημα που έχει δυο πτυχές: Η πρώτη είναι το έγκλημα της εξαφάνισης και η δεύτερη, που για μένα είναι ίσως η πιο σοβαρή, αυτοί που ευθύνονται για την εξαφάνιση ενώ έχουν τα στοιχεία στην κατοχή τους και μπορούν να δώσουν απαντήσεις, τα κατακρατούν και με διάφορα τεχνάσματα διαιωνίζουν το μαρτύριο των οικογενειών. Η πολιτικοποίηση των ανθρωπιστικών θεμάτων οδηγεί στο διορισμό Επιτροπών και κόντρα Επιτροπών, οι οποίες σε τελευταία ανάλυση ξεφεύγουν από το στόχο της επίλυσης της ανθρωπιστικής πτυχής, και οδηγούν στην παραπέρα πολιτικοποίηση των ανθρωπιστικών θεμάτων για εξυπηρέτηση σκοπιμοτήτων.

Την πρώτη φορά που είδα ομαδικούς τάφους και οστά, το 1999, έκανα μήνες να κοιμηθώ

Δεν δίνουν πληροφορίες γιατί φοβούνται ότι θα τους καταλογίσουν ευθύνες; Οι εξαφανίσεις είναι έγκλημα εναντίον της ανθρωπότητας και παραμένουν εσαεί έγκλημα. Σε όλες τις εξαφανίσεις παγκόσμια υπάρχει κρατική συμμετοχή ή τουλάχιστον κρατική ανοχή, γι' αυτό όλοι αυτοί που λειτουργούν τις κρατικές δομές είναι πολύ ευαίσθητοι στο να προστατεύσουν το όνομα της χώρας αλλά και την προσωπική τους ασφάλεια.

Στην περίπτωση της Κύπρου υπάρχει... μια απόφαση του Γενικού Εισαγγελέα στα πλαίσια της Διερευνητικής Επιτροπής Αγνοουμένων, με την οποία οποιεσδήποτε πληροφορίες μας δίνονται δεν θα χρησιμοποιηθούν από εμάς για να προσάψουμε κατηγορίες, πολιτικές και ποινικές, σε αυτούς που ευθύνονται για τις εξαφανίσεις. Κάτι άλλο πολύ σημαντικό που διαφεύγει πάρα πολλούς είναι ότι η Διερευνητική Επιτροπή συστάθηκε το 1981 με ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ και με όρους εντολής να μην αποδώσει ευθύνες για τις εξαφανίσεις και να μην εξακριβώσει την αιτία θανάτου. Λόγω των περιοριστικών όρων εντολής της ΔΕΑ, η Επιτροπή δεν έχει αρμοδιότητα να αποδώσει δικαιοσύνη ή να εξακριβώσει όλη την αλήθεια.

Γιατί αποφασίστηκε αυτό; Επειδή υπήρχε η εμπλοκή της Τουρκίας, των Τουρκοκυπρίων, αλλά και της δική μας πλευράς, λόγω του ότι υπάρχουν και Τουρκοκύπριοι αγνοούμενοι. Έτσι φαίνεται ότι αποφασίστηκε να μπουν όλα αυτά τα θέματα κάτω από το χαλί ώστε να διευκολυνθούν οι προοπτικές για επίλυση του Κυπριακού και αυτό σε βάρος της αλήθειας και των οικογενειών. Γι' αυτό σήμερα όταν παραδίδουμε λείψανα στις οικογένειες, πάρα πολλά ερωτήματα μένουν αναπάντητα. Ενδεικτικό είναι και το γεγονός ότι στο πιστοποιητικό θανάτου που δίνουμε η ημερομηνία θανάτου καταγράφεται ως άγνωστη.

Μπορεί να εξακριβωθεί πώς πέθανε κάποιος; Σε αρκετές περιπτώσεις ο σκελετός είναι ολοκληρωμένος και τα τραύματα είναι εμφανή. Σε αυτές τις περιπτώσεις υπάρχει δυνατότητα με εξειδικευμένες εξετάσεις να βρεις πώς πέθανε κάποιος, με τι όπλο, τι είδους σφαίρα, από πόση απόσταση. Αυτά όμως είναι εκτός των όρων της δικής μας αποστολής. Οι οικογένειες έχουν το δικαίωμα σε όλη την αλήθεια.

Η αντίδραση... είναι κοινή σε όλες τις οικογένειες. Όλοι ήλπιζαν ότι οι δικοί τους είναι ζωντανοί. Η παράδοση των οστών σκοτώνει και αυτή την ελπίδα.

Μήπως κατά βάθος πίστευαν ότι είχαν πεθάνει; Από τη μια η λογική λέει ότι δεν ζει ο δικός τους. Από την άλλη, μια που δεν είδαν τα αποδεικτικά στοιχεία του θανάτου υπάρχει αμφιβολία και μια κρυφή ελπίδα. Αυτή η αντίφαση είναι το πιο βασανιστικό με τεράστιες συνέπειες στην καθημερινή τους ζωή.

Ποια είναι η αντίδραση των οικογενειών; Αντίδραση συσσωρευμένου πόνου και αγωνίας, για την αδικία που διαπράχθηκε με την εξαφάνιση και το θάνατο. Από τη στιγμή που ήταν νεκροί γιατί να βασανίζονταν για 36 ή 46 χρόνια; Συσσωρεύονται πολλά «γιατί» και τα περισσότερα ίσως παραμείνουν εσαεί αναπάντητα.

Εσείς πώς λειτουργείτε; Εξοικειώνεται κανείς με το θάνατο; Όχι, την πρώτη φορά που είδα ομαδικούς τάφους και οστά, το 1999, έκανα μήνες να κοιμηθώ. Δεν ήμουν εξοικειωμένος με τους σκελετούς και το χάος που υπάρχει σε ομαδικούς τάφους. Συλλέγουμε στοιχεία για τον κάθε αγνοούμενο, ξέρουμε όλο το ιστορικό του, την οικογένεια του, ξέρουμε τις συνθήκες εξαφάνισης και τις συνθήκες θανάτου του. Ταυτιζόμαστε με αυτό το άτομο, είτε είναι Ελληνοκύπριος είτε Τουρκοκύπριος. Υπάρχουν περιπτώσεις που ίσως ξέρουμε περισσότερα ότι η ίδια η οικογένειά του. Γίνεται ένα κομμάτι της ζωή μας. Στη διαδικασία ταυτοποίησης πηγαίνουμε να ενημερώσουμε την οικογένεια και αυτή είναι η πιο δύσκολη στιγμή. Συνδεόμαστε περισσότερο μαζί τους, πηγαίνουμε στην κηδεία. Με κάθε ταυτοποίηση φεύγει ένα κομμάτι από μας, ψυχολογικά και συναισθηματικά.

Είναι και μια ηθική ικανοποίηση το ότι συμβάλατε να ησυχάσει η ψυχή κάποιων ανθρώπων; Είμαστε οι αγγελιαφόροι του θανάτου και είναι άσχημο συναίσθημα. Το να λέμε ότι βοηθούμε μια οικογένεια να λυτρωθεί είναι για μένα δικαιολογία, που χρησιμοποιούμε για τους εαυτούς μας, διότι πάντα μεταφέρουμε κακά μαντάτα.

Γιατί επιλέξατε αυτή τη δουλειά; Άρχισα ως σύμβουλος του εκπροσώπου στη Διερευνητική το 1989 και με βάση τους όρους εντολής η Δ.Ε.Α. δεν θα προχωρούσε σε εκταφές και αναγνώριση λειψάνων, οι οποιεσδήποτε πληροφορίες θα παραπέμπονταν στο Διεθνή Ερυθρό Σταυρό. Όταν αναπτύχθηκε η τεχνολογία του DNA, το 1999 αποφασίστηκε με Υπουργό Εξωτερικών τον Ιωάννη Κασουλίδη να πραγματοποιήσουμε τις πρώτες εκταφές στα κοιμητήρια Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης και Λακατάμιας. Εκεί το 1974 είχαν ταφεί πολλοί ως άγνωστοι, από λάθη και παραλείψεις. Συστάθηκε μια ομάδα εργασίας για τις εκταφές και ήμουν μέλος. Μετακινήθηκα στο Υπουργείο Εξωτερικών το οποίο είχε την ευθύνη και εποπτεία των εκταφών. Ήταν η πρώτη φορά που ήλθαμε σε επαφή με την άλλη διάσταση του προβλήματος των αγνοουμένων. Το τραγικό και ασυγχώρητο είναι ότι σε κάποιες οικογένειες θα μπορούσαμε να δώσουμε απαντήσεις πριν 30 και 36 χρόνια, οι απαντήσεις ήταν στο σπίτι μας, δίπλα μας και εμείς τις αναζητούσαμε στα βάθη της Ανατολής. Είναι κάτι για το οποίο όλοι πρέπει να αισθανόμαστε ενοχές, διότι μπορούσαν αυτές οι οικογένειες να είχαν μια διαφορετική μεταχείριση, να μην είχαν υποστεί όλο αυτό το μαρτύριο.

Δεν έγινε για πολιτικούς λόγους; Είναι ένα τεράστιο θέμα. Ακόμα και εκείνη την περίοδο όσοι προσπάθησαν να δώσουν απαντήσεις στις οικογένειες μέσω των εκταφών, κάποιοι τους αποκαλούσαν προδότες και νεκρολόγους. Η αντίληψη των διάφορων κατεστημένων ήταν ότι δεν πρέπει να κάνουμε οτιδήποτε που μπορεί να χρησιμοποιήσει η Τουρκία και αυτό είχε τεράστιο κόστος για τις οικογένειες των αγνοουμένων. Δεν υπήρχε ανάγκη κάποιοι από μας να καλύπτονται πίσω από τις μαυροφορημένες μάνες με τις φωτογραφίες στο χέρι για να χτυπήσουν πολιτικά την Τουρκία. Νιώθω ενοχές διότι το πιο βασανισμένο μέρος της κοινωνίας που έχει υποστεί τα πάνδεινα από την κατοχή, έχει υποστεί αρκετή ταλαιπωρία και από μας τους ίδιους.

Κάλιο αργά παρά ποτέ, αν μπορεί αυτό να είναι παρηγοριά. Κάλιο ποτέ ξανά αγνοούμενοι, ποτέ ξανά πόλεμος. Το πρόβλημα είναι ότι τα ανθρωπιστικά θέματα θα πρέπει να επιλύονται αμέσως μετά από κάθε διένεξη για να μην πολιτικοποιούνται και να μην προκαλούν τόσο πόνο και αβεβαιότητα σε όλο αυτό τον κόσμο που γίνεται έρμαιο των επιτηδείων. Σε όλες τις χώρες γύρω από τα ανθρωπιστικά θέματα δημιουργείται και μια βιομηχανία πληροφοριών, υποσχέσεων, ελπίδας και εκμετάλλευσης.

Αυτό συμβαίνει και στις δυο πλευρές; Είναι απίστευτο το πώς οι χειρισμοί για τους Τουρκοκύπριους αγνοούμενους από την τουρκοκυπριακή ηγεσία δεν έχει καμιά διαφορά από κάποιους από τους δικούς μας χειρισμούς. Πιστεύω ότι το πιο κοινό που έχουμε με τους Τουρκοκύπριους είναι το πώς χειριστήκαμε τα ανθρωπιστικά θέματα.

Η αλήθεια είναι ένα μωσαϊκό

Οι πηγές μετά από 36 χρόνια μπορεί να είναι και δευτερογενείς. Η μνήμη με το χρόνο ξεθωριάζει; *Σε αυτά τα θέματα η μνήμη ποτέ δεν ξεθωριάζει, τα γεγονότα που έζησαν είναι εμπεδωμένα στη συνείδηση και στο μυαλό. Κάποιοι αναζητούν τη λύτρωση από όλες τις αμαρτίες, την κάθαρση και μάς βοηθούν. Η αλήθεια είναι ένα μωσαϊκό, δεν σημαίνει ότι μια πληροφορία που μας έδωσε κάποιος για πέντε νεκρούς το '74 ή το '63 δεν είναι σωστή. Μετά από πέντε ώρες οι εμπλεκόμενοι στην εξαφάνιση μπορεί να έδωσαν οδηγίες σε άλλους να τους μεταφέρουν κάπου αλλού, επομένως η αλήθεια είναι ένα μωσαϊκό από μικρές αλήθειες. Είναι γεγονός όμως ότι αντιμετωπίζουμε κάποια προβλήματα στον εντοπισμό των χώρων. Υπάρχουν και κάποιες αντικειμενικές δυσκολίες.*
Μπορεί να έχουν κτιστεί κτήρια ή να είναι στρατιωτικοί χώροι; *Δεν θέλω να μπω σε πολιτική ανάλυση, δεν είμαι από αυτούς που λένε εκ των προτέρων ότι οι μισές οικογένειες δεν θα μάθουν ποτέ. Εγώ λέω ότι υπάρχουν οι πληροφορίες, υπάρχει η επιστημονική δυνατότητα, όλα αυτά που λένε ότι κτίστηκαν πολυκατοικίες κ.λπ. χρησιμοποιούνται από κάποιους σαν προφάσεις εν αμαρτίαις. Στο τέλος θα γίνει ο απολογισμός. Μακάρι να υπάρχει δυνατότητα να ανασκαφούν οι χώροι που έχουμε υπόψη μας.*
Λειτουργείτε πολύ αργά λόγω έλλειψης προσωπικού; *Μπορεί να δημιουργήσεις 300 συνεργεία, δεν σημαίνει ότι θα αυξήσεις τα αποτελέσματα ή θα επιλυθεί το πρόβλημα πιο σύντομα.*
Γιατί; *Οι λόγοι για μένα είναι άλλοι, όχι επιστημονικοί και υποδομής. Υπάρχουν οι πληροφορίες και το προσωπικό. Οι λόγοι οφείλονται κάπου αλλού. Να μην ξεχνάμε ότι το πρόγραμμα αυτό έγινε για την εξυπηρέτηση κάποιων σκοπιμοτήτων. Δεν θυμήθηκαν κάποιοι το 2004 ότι υπάρχουν αγνοούμενοι και ότι οι οικογένειες θα πρέπει να πάρουν μια απάντηση για την τύχη των δικών τους. Επειδή υπάρχουν και Τουρκοκύπριοι αγνοούμενοι μπαίνει ιδεολογική και πολιτική διάσταση. Η Τουρκία μέχρι στιγμής είναι ένας απλός θεατής. Εκτιμώ ότι το τι γίνεται δεν οφείλεται στο ότι υπήρξε μια ειλικρινής ανθρωπιστική απόφαση να δοθεί ένα τέλος στην αγωνία και στο μαρτύριο αυτών των οικογενειών. Οι πραγματικοί λόγοι έχουν να κάνουν και με την εξυπηρέτηση πολιτικών σκοπιμοτήτων και συμφερόντων.*

Οι απλοί Ε/κ και Τ/κ ας είναι το προζύμι για τη νέα Κύπρο

Ζουν αγνοούμενοι; Για μένα υπάρχουν αγνοούμενοι, δεν υπάρχουν ζωντανοί ούτε νεκροί. Ο στόχος της προσπάθειάς μας είναι να αποδείξει με στοιχεία ότι αυτό το πρόσωπο που αιωρείται χωρίς ανθρώπινη υπόσταση, ως αγνοούμενο, είναι νεκρό ή ζωντανό.

Θα δοθούν απαντήσεις σε όλες τις οικογένειες; Όλοι μας μέχρι τώρα με ευκολία δημιουργούσαμε ελπίδες ή ηθελημένα ή άθελά μας παραπλανούσαμε. Πρέπει να είμαστε ειλικρινείς με τις οικογένειες και με τους εαυτούς μας. Ο στόχος πολιτικά και τεχνοκρατικά είναι να δοθούν απαντήσεις σε όλες τις οικογένειες. Ρεαλιστικά και η δική μου εκτίμηση είναι ότι υπάρχει μια διαβάθμιση. Κάποιες οικογένειες μπορεί να πάρουν ένα ολοκληρωμένο λείψανο, κάποια προσωπικά αντικείμενα. Κάποιες άλλες θα πάρουν ένα μέρος των λειψάνων και υπάρχουν οικογένειες που μπορεί να μην πάρουν τίποτε για το λόγο ότι κάποια από τα οστά, λόγω αντικειμενικών συνθηκών, έχουν καταστραφεί. Έστω και τώρα, μετά από 36 τόσα χρόνια, θα πρέπει Ελληνοκύπριοι, Τουρκοκύπριοι και Τουρκία να πάρουν μια ανθρωπιστική απόφαση για να εμβαθύνουμε την όποια συνεργασία υπάρχει προς όφελος της αλήθειας και των οικογενειών.

Η συνεργασία που υπάρχει είναι επιφανειακή; Όλες οι συνεργασίες μπορούν να εμβαθύνουν περισσότερο. Δεν θα ήθελα να επεκταθώ στο θέμα αυτό. Για κάποιες από τις περιπτώσεις θα μπορούν να δοθούν μόνο τα στοιχεία που γνωρίζουμε, γι' αυτό είναι ανάγκη να υπάρξει ειλικρίνεια, ανθρωπιά, εμβάθυνση της συνεργασίας διότι οι πληροφορίες που υπάρχουν δεν είναι αρκετές, χρειαζόμαστε περισσότερες.

Ο κόσμος σήμερα δίνει πιο εύκολα πληροφορίες; Το πιο συγκινητικό για μένα είναι ότι η κοινωνία μας στο επίπεδο των απλών Τουρκοκυπρίων και Ελληνοκυπρίων είναι πιο μπροστά από κάποιους από εμάς. Ο απλός κόσμος της Κύπρου βρίσκει τρόπο να μας βοηθήσει με μεγάλο ρίσκο για εντοπισμό χώρων ταφής. Ας αποτελέσουν όλοι αυτοί το προζύμι για τη νέα Κύπρο. Το πρόγραμμά μας μέχρι στιγμής βασίζεται περισσότερο σε αυτούς παρά σε άλλους που είναι σε καλύτερη θέση να βοηθήσουν.

Το δράμα το βιώνουν οι οικογένειες των αγνοουμένων όχι εμείς

Βοηθά η δουλειά σας στην επίλυση του Κυπριακού; *Δεν είμαι πολιτικός αλλά θεωρώ ότι έχει τεράστια επίδραση στο επίπεδο της κοινωνίας. Η διαδικασία αυτή έφερε πιο κοντά τα πιο βασανισμένα και ταλαιπωρημένα τμήματα της κυπριακής κοινωνίας, τους συγγενείς των θυμάτων του '63 Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων και του '74. Ο ανθρώπινος πόνος ένωσε αυτές τις οικογένειες παρόλο που θα περίμενε κανείς να υπάρχει μίσος και αντιπαράθεση, τουναντίον υπάρχει μια ένωση βασισμένη σε κοινές εμπειρίες και βιώματα.*
Η σύζυγος του Προέδρου της Δημοκρατίας και η σύζυγος του κ. Έρογλου έχουν και οι δυο συγγενείς αγνοούμενους. *Ναι. Κοινό το δράμα, κοινός και ο πόνος. Εύχομαι κοινό να είναι και το όραμα.*
Πόσα συνεργεία εργάζονται σήμερα; *Μπορεί να υπάρχουν επτά, μπορεί να γίνουν εννιά, μπορεί να γίνουν έξι, διαμορφώνονται ανάλογα με τις ανάγκες της κάθε εκταφής.*
Με γυμνά χέρια μέσα από τα λασπόνερα πηγαδιού στον Παρισινό ψάχνατε τα λείψανα ή είναι υπερβολές; *Δεν θα ήθελα να δραματοποιήσω τις τεχνικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουμε. Υπάρχουν δυσκολίες και κίνδυνοι όπως σε πάρα πολλά άλλα επαγγέλματα. Προσπαθούμε να ελαχιστοποιήσουμε όλους αυτούς τους κινδύνους και τις δυσκολίες, αλλά δεν θα ήθελα να τα δραματοποιήσω όπως κάνουν κάποια ΜΜΕ. Για μένα το δράμα το βιώνουν καθημερινά για τόσες δεκαετίες οι οικογένειες, όχι εμείς.*
Κάποια δημοσιεύματα δυσκολεύουν το έργο σας; *Θα σου απαντήσω ως απλός πολίτης. Θα ήθελα μια πιο κριτική και υπεύθυνη δημοσιογραφία στην Κύπρο απέναντι στα εκάστοτε κατεστημένα. Το έργο μας δεν το δυσκολεύουν δημοσιεύματα. Η μεγάλη αδικία είναι ότι δυσκολεύουν τις ίδιες τις οικογένειες. Για παράδειγμα, πριν από περίπου δυο χρόνια ένα δημοσίευμα μιλούσε για ταυτοποίηση των οστών κάποιου αγνοούμενου στην επαρχία Αμμοχώστου. Δημοσιεύτηκε και η φωτογραφία του. Στο τέλος αποδείχτηκε ότι επρόκειτο για άλλο άτομο. Φανταστείτε την οικογένεια που βλέπει στην εφημερίδα ότι εντοπίστηκαν τα οστά του δικού της και στην πραγματικότητα να μην ευσταθεί αυτή η πληροφορία. Αυτά είναι απάνθρωπα. Εμείς ενημερώνουμε τις οικογένειες μόνο όταν έχουμε τις επιστημονικές αποδείξεις και ολοκληρωθεί η διαδικασία ταυτοποίησης. Είμαστε πολύ προσεκτικοί. Χρειάζεται περισσότερη ευαισθησία και σεβασμός από τα ΜΜΕ. Κάθε μέρα δεχόμαστε δεκάδες τηλεφωνήματα, ειδικά όταν ταυτοποιηθεί κάποιος που ήταν μαζί στο ίδιο τάγμα με το δικό τους άνθρωπο.*

Η Κύπρος είναι γεμάτη τάφους και εγκλήματα

Είχατε αντιδράσεις σε ανασκαφές; *Ναι, σε δυο συγκεκριμένα χωριά της Μεσαορίας από κάποιους εθνικιστές. Κυκλοφόρησαν μάλιστα και απειλητικά φυλλάδια αλλά δεν υπήρξε οργανωμένη αντίδραση.*
Πού γίνονται ανασκαφές σήμερα; *Αποφεύγω να λέω διότι όλοι οι συγγενείς κρέμονται από τα ΜΜΕ και όταν πούμε πού είμαστε θεωρούν ότι είναι για τους δικούς τους. Θεωρώ ότι όλοι έχουμε καθήκον να προστατεύσουμε την αξιοπρέπεια των οικογενειών και να μην τους βασανίζουμε, έχουν ήδη υποστεί αρκετά.*
Πόσες ταυτοποιήσεις έγιναν μέχρι σήμερα; *Στα πλαίσια του προγράμματος της ΔΕΑ ταυτοποιήθηκαν τα λείψανα 158 Ελληνοκύπριων αγνοουμένων, 37 Ελληνοκύπριων πεσόντων και 53 Τουρκοκύπριων αγνοουμένων των περιόδων 1963 και 1974. Δεν ταυτοποιήθηκαν μέχρι στιγμής λείψανα Ελληνοκυπρίων αγνοουμένων της περιόδου 1963 όπως και λείψανα Ελλαδιτών αγνοουμένων. Η διαδικασία εκταφών συνεχίζεται για εντοπισμό λειψάνων. Στο ανθρωπολογικό εργαστήριο της ΔΕΑ υπάρχουν γύρω στα 350 λείψανα που αναμένουν ταυτοποίηση.*
Τι ιστορικό δίδαγμα υπάρχει μέσα από όλα αυτά; *Το δίδαγμα για μένα δεν αφορά τους αυτουργούς αφορά εμάς τους υπόλοιπους διότι όλα αυτά τα εγκλήματα διαπράχθηκαν εν' ονόματί μας και σε κάποιες περιπτώσεις με τη δική μας ανοχή και συνενοχή. Πάντοτε, σε όλες τις κοινωνίες, θα υπάρχουν εγκληματίες. Ενώ υπάρχουν οι δομές και οι μηχανισμοί του κράτους, σε κάποιες ιστορικές περιόδους αναλαμβάνει η βία. Όταν όμως επανέλθει η ομαλότητα, αντί να προσπαθήσουμε να επιλύσουμε όλα όσα έγιναν, να φανούμε ειλικρινείς και αληθινοί, να εφαρμόσουμε το κράτος δικαίου, προσπαθούμε να τα βάλουμε όλα κάτω από το χαλί. Η Κύπρος είναι γεμάτη τάφους και εγκλήματα. Υπάρχουν αγνοούμενοι Ελληνοκύπριοι, Τουρκοκύπριοι, Ελλαδίτες, Τούρκοι, Άγγλοι από το '63 και '74. Υπάρχουν ακόμη και μερικές οικογένειες που αναζητούν τους δικούς τους από την περίοδο 1955-59. Όλες αυτές οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων διαπράχθηκαν από ανθρώπους που ζουν ανάμεσά μας. Πού είναι οι δομές; Ζούμε σε μια πολύ επικίνδυνη περιοχή και έπρεπε να είμαστε διπλά προσεκτικοί. Δυστυχώς δεν πήραμε οποιοδήποτε μάθημα ούτε από το '63 ούτε από το '74. Με βάση την ιστορική μας εμπειρία θα έπρεπε να είμαστε πιο προσεκτικοί, να οργανωθούμε καλύτερα, να έχουμε αποτελεσματικούς μηχανισμούς πρόληψης, προστασίας και θεραπείας των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.*

Αλλάξατε ως άνθρωπος; *Με άλλαξαν τα βιώματα και οι εμπειρίες. Πήρα πάρα πολλά στο επίπεδο των συναισθημάτων, μαθήματα ανθρωπιάς και μεγαλοψυχίας, μαθήματα από απλό κόσμο που οι περισσότεροι δεν τον υπολογίζουν, με βοήθησαν να αναλύψω πτυχές του εαυτού μου που θα έμεναν στο σκοτάδι.*
Άλλαξε η πολιτική σας θεώρηση; *Όχι, δεν άλλαξε, δεν ήμουν κάποιος ο οποίος τώρα αντιλαμβάνεται πώς φτάσαμε στο '74 ή τις σημερινές δυσκολίες και συγκυρίες. Δυστυχώς η πολιτική θεώρηση είναι ότι όλοι μας δεν πρέπει να επαναπαυόμαστε και πρέπει να πάρουμε το μέλλον της πατρίδας μας στα χέρια μας. Δεν κερδίζεται όμως κάτι χωρίς αγώνες και διεκδικήσεις. Να είμαστε πιο ενεργοί πολίτες, με μια πιο κριτική διάθεση για το παρελθόν και το παρόν μας, πρώτιστα όμως απέναντι στους ίδιους τους εαυτούς μας. Να θέτουμε περισσότερα «γιατί» παρά να αποδεχόμαστε τα πάντα μοιρολατρικά.*